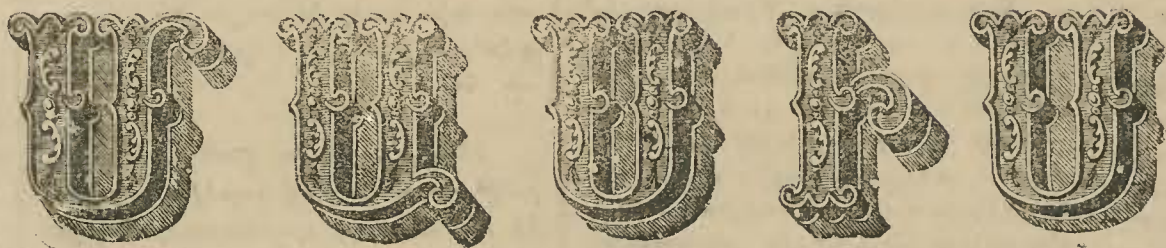

ՊԱՅՄԱՆՔ
Հարկան գրել Կ. Պոլսոյ հմր. 10 ՄԷՃ.
Քաւառաց 2 խրա
Վեցամս. Կ. Պոլսոյ 3 ՄԷՃ.
Քաւառաց 1 խրա
(տար երկիրներու 50 Ֆր.
Մանուցման տողը մէկ անգամի հա.
մար 3 զուրուշ, երկու անգամի հա.
մար 2 զրէ. աւելի անգամներու
Համար գատ սակարկութիւն կըլ.
այ
Խրաքանչիւր թիւ 40 փարա արծ:

ՄԱՐԿԵՐ

ՀԱՆԱՊԱՁՕՐԵԱՅ

ՊԱՅՄԱՆՔ
Գուրս ցնացած Կապ լայն Եւրոպ.
ժախքը Խմրազրու թեւան միայն է.
Լրաց լայն փերարեւայ Եւրոպ.
կամ որ և իցէ գրութիւն Խմրազ լայն
— Տնօրէնին պիտի ուղղուի. Գուրս
Թիւս Սանտրքճրար շատուցութիւն
198, Եւրո խան, Մասիսի գրասեն
եակը:
Հանրու ժախքը չվճարուած Եւր.
մակ չընդունիր:
Չապրած Կամակ, յողւած, Լեւ
եա չեն արուիր:

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ, ԵՒ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ.

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ 24 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

Ամերիկացի Միսիոնար Պ. Վուաի
մէկ նամակը հրատարակած էինք մեր
գեղատ. 13 թուոյն մէջ. Այն նամակին
հարկաւ մեր Պ. Հոլոյ թղթակիցը
պատասխան պիտի տայ. բայց Պ.
Վուաի յուզած խնդիրները շատ մը
խորհրդածութիւններ կը հրաւիրեն,
զորս ոչ ևս յապաղել կուզեմք:

Պ. Վուա իւր նամակը վեց կէտի
բաժնած է. Առաջին կէտը Պորտըն
կերտութեան կը վերաբերի և նշանա-
կութեան արժանի է միայն մէկ հաւ-
աածն, ուր Բողոքականաց բացած
աղջկանց դպրոցները յիշուած են,
ինչպէս են իսկիւնտարի Հոմ դպրո-
ցը, Պարտիզակի և այլ դպրոցներն.
Այդ դպրոցներուն վրայ մեր դիտ-
ողութիւնն այս է որ աղանք Բողոքա-
կանութիւն ծաւալելու վայրեր են,
յորս աւանդուած ուսմանը մասնա-
ւորապէս այս նպատակին ուղղուած
են. անդ. կը սովորին Հայ աղջկանք
թէ իրենց եկեղեցին կուստուն է և
քահանայները քուրմեր, որք պատ-
կերներու առջև խոնկ կը ծխեն, և
այլ այսպիսի արտառուց կարծիքներ,
որք ժողովուրդ մը իւր ազգութենէն
և բոլոր աւանդութիւններէն հեռա-
ցող և օտարաց յարող սարուկներ կը
նեն. երբեմն ճիշդութիւնը կը շնային
այս միջոցաւ Պապականութիւնը ծա-
ւալել Հայոց մէջ, հիմայ անոնց տեղ
կանցնին Ամերիկացի Միսիոնարք, որք
մեծ ճարտարութեամբ այդ դպրոց-
ներն հիմնած են. Հայաստանացի ե-
կեղեցին ընտանեաց մէջ կործանելու
և քնաջինջ ընելու համար:

Երկրորդ Պ. Վուա կը խոստովա-
նի թէ Պորտըն կերտութիւնն հաստատ-
ւած է Գրիստոնէութիւնն անհաւատ
և հեթանոս երկիրներու մէջ տարա-
ծելու համար. բայց և այնպէս Հա-
յոց և ուրիշ ազգաց մէջ ալ կը դոր-
ծէ եղեր. Գոհ կը լինէինք եթէ Պատ-
ւելին չնորհ ընէր նաև մեզ ըսել թէ
այն հեթանոս երկիրներուն մէջ, ուր
ընկերութեան մեծ գործը կը դըւ-
նուի եղեր, ըստ իւր խօսքին, քա-
նի՛ քարոզիչը կան և տարին քանի՛
հոգի կը դարձունեն. այս վիճակա-
գըրութիւնը խիստ հետաքրքրական
է. Մեր աչքին առջև եղած երկրին
մէջ, Միսիոնարներն աւելի յաջողակ
կը աւանդէ Հայոց մէջ քան թէ ու-
րիշ ժողովուրդոց, քանզի Հայերն ա-
ւելի տկար են, անոր համար Բողո-
քականաց ազգապետն անգամ հայ-
ազգի մ'է. քանզի բազմաթիւ Հայ
Բողոքականաց, ոչ միայն Թուրք,
Քիւրդ, Զէքքէ, այլ և Պուլար և
Բայն տարրերէն եղած Բողոքականք
գրեթէ զրո մ'են: Ուրեմն ճշմարիտ

է թէ Միսիոնարք գործին ամենէն
գիւրդին ընտրած են, մինչդեռ իւր-
րեւ Աւետարանի պաշտօնեայ՝ իրենց
պարտքն էր ամենէն դժուարին ընտ-
րել. Աւետարան քարոզել այն աղ-
ջին՝ որ ամեն օր իւր եկեղեցին Ա-
ւետարան կը կարդայ, քրիստոնէու-
թեան ծառայութիւնն չէ, այլ վնաս,
պառակաւում և տաւրութիւն, մինչ-
դեռ. եթէ միայն աղաղակ տարերաց
քարոզէին, քաղաքակրթութեան ան-
հուն ծառայութիւնն մ'ըրած կը լի-
նէին. բայց խոհմութեամբ իրենք
զիրենք կը խնայեն, և ըստ որում
Հայոցմէ վտանգ չկայ, և ասոնց մէջ
շատ մը պարզամիտներ կը գտնուին,
որք Աւետարանը նոր դատած կարծե-
լով իրենց քարոզները լսելու կը վա-
ղեն, նախամեծար կը համարին Հա-
յոց մէջ գարծել:

Մեր շատ անգամ Ռուսիոյ դէմ
ոստակապէս բողոքած եմք՝ դանա-
ղան միջոցներով Հայերը Ռուսացնել
շահաւորն համար. այսու ամենայնիւ
անհնար է ժխտել նաև որ Ռուսիա՝
թէ՛ իւր երկրին և թէ՛ Թուրքիոյ
Հայոց մէջ Օրթոքսոքութիւնն ծաւա-
լելու համար քարոզիչներ գրկած է:
Նմանապէս մեր ահաւորութիւնն որ խ-
լամ է, կրնար քարոզիչներ կարգել
դաւառացի խեղճ Հայերն համոզելու
և Մահմետական ընելու համար:

Արդեօք գէշ ապաւորութիւնն չէ՞ր
ընէր՝ եթէ Ռուս կամ Խալափ քարո-
զիչներ գային մեր մէջ գործելու և
մեր տկարութենէն օգուտ քաղելու.
չեմք գիտեր թէ այն բանն՝ որ Ռու-
սաց և իսլամաց բարոյապէս ներկի
չալիտ լինէր, ինչո՞ւ համար Ամե-
րիկացիներու ներկի լինի. Երբեք
թիւն ըսինք, քանզի Հայ ազգն անդ-
րանիկ Գրիստոնէայ ժողովուրդ մը
լինելով, եթէ իւր դիմուն ահագին
դժբաղդութիւններ չգային, հար-
կաւ այսօր ինք ալ քարոզիչներ պիտի
հասցնէր, և նոյն խի իւր անկեալ
վիճակին մէջ ալ հասուցած է:

Երրորդ, չորրորդ, հինգերորդ
և վեցերորդ կէտերուն վրայ երկա-
րօքն խօսելու հարկ չեմք տեսներ,
այն կէտերը միշտ Միսիոնարաց գոր-
ծողութեան կը վերաբերին. Ամերի-
կայի մէջ Աւետարան կայ եղեր, բայց
հոն իրենց հայրենակիցներէն շատե-
լոն ևս չեն գիտեր զայն, և Միսիո-
նարք անոնց համար ալ կաղօթեն ե-
ղեր. թէ մարդիկ զերենք բողոքական
կոչելով միայն չեն վրկուէր եղեր և
այլն:

Վերջաբանին մէջ Պ. Վուա Աւե-
տարանին բարոյական դուրսութեան վը-
րայ կը խօսի, որ հասարակ տեղիք
մ'է, և մեզ ի վաղուց անտի ծանօթ
մ'են Վաշինկթըն կը լսէ, և կը
կարծէ թէ Այդ զիտ և Ամերիկայի մէջ
Աւետարանն աւելի ազդեցութիւն
ունի քան այլուր:

Ասոնք են ահաւորիկ Անգլո-Սաք-
սոն քրիստոնէի մը կարծիքն իւր երկ-
րին վրայ. Օր մը Ամերիկացի քարոզիչ
մը, որ մեծ գալղոցական հաստատու-
թեան մը գլուխն է, Անգլիկէն բա-
նաթոսութեան մը մէջ “Անգլո-Սաք-
սոն արիւնն” անգամ աղիւս կը հա-
մարէր (տհը նօսլ Անգլո-Սաքսոն Պը-
լա) Եթէ բողոքականութիւնն ան-
բարոյականացուցիչ ազդեցութիւն մը
(աճմօքայաղինկ ինքիւնէն) չէ բա-
նեցուցած Հայ բողոքականաց վրայ,
իրենք ալ մեղի հետ կրնան ըսել թէ
Մեծն վարդապետն ունին, որ ոչ միայն
Աւետարանին հաւատաց, այլ և իւր
կեանքը զոհեց անոր և իւր հայրեն-
եաց ազատութեան համար, թէ Հա-
յաստանի մէջ Աւետարանն աւելի ազ-
դեցութիւն ունի քան այլուր, և թէ
Հայոց աղիւս ազդը Բողոքական քա-
րոզիչներու պէտք չունի:

Քիւրդի Եւ Քիւրդի ՍՏԱՆ

(Նոր. տես թիւ 2507)

“Պ. ճօրճ Բաուլիստին այս տե-
ղեկութեանց ճշգրտութեան վրայ տա-
րակոյ չկրնար լինել, (կրէ Թալիքի
թղթակիցը շարունակելով): Հետեւա-
բար Կորդուք, որք խոսիւ ընդգի-
մացան Գահեմիսին՝ Մուսուլի կող-
մէն գէպի Սե ծով եկած ժամա-
նակ, արդի Գրդաց բուն նախահայ-
րեն են. Սակայն պէտք է գիտել որ
այժմ Գիւրդերը նախին հեղինակաց
կողմէ իրենց վերագրեալ երկրէն ա-
ւելի ընդարձակ տեղացի մը վրայ տա-
րածուած և ցրուած են. անոնցմէ
տասն հազարուորք այժմ մինչև իսկ
Եփրատայ արեւմտեան կողմն և գէպ
ի Սիւրիան հաւրոս յերանց հարա-
ւային զառիվայրներուն վրայ կը գըտ-
նուին. աւելի գէպ ՚ի հիւսիս, Կար-
նոյ վտոյցներն յաճախ այս կէս վայ-
րենի աւազակներէն կը խանութն:

“Նախնեաց գրուածոց մէջ Քըր-
դաց վրայ հաւաքել կարելի եղած
տեղեկութիւններէն ակներև կ'երևի
թէ նոքա այսօր մեծապէս նոյն հան-
գամանքներն ունին ինչ որ ունէին
2500 տարի առաջ. անոնց ապրելու
եղանակն այժմ գրեթէ նոյնն է, ինչ
որ էր յայնժամ: Այս եղանակն ժողո-
վրդեան մտաւոր և բարոյական յատ-
կութիւնները բացատրելու համար
պէտք եղած ճիշդ բառերը գտնել
զիւրին չէ. Գրդաց երբեմն մեծ դո-
վետներ տրուած են իբրև խել մը
աղիւս հանդամանդներ ունեցող ժո-
ղովուրդ մը: Իմ մտածաւոր հետազո-
տութիւնքս համոզած են զիս թէ
այդպիսի գովեստներ՝ զանազաւ
աղիւսներուն կրտսեր երեւակայութեան
արդիւնքներն մեծ մասամբ Գիւրդ-
բաղդաւաճման քիչ մ'աւելի քաղաքա-

կրթեալ են, լուսագոյն հաղուստներ
կը կրեն, աւելի կանոնաւոր ընտա-
րաններ ունին, բայց խիստ շատ նը-
կատմամբ յոյժ մեծ նմանութիւն ու-
նին հիւսիսային Ամերիկայի Հնդկաց
(վայրենեաց): Մասնաւորապէս Գիւրդ-
կանայք՝ մինչև իսկ իրենց գէմքով
այդ հնդիկ ցեղերու կանանց կը նմա-
նին մեծապէս. Թէ ինչ պատճառ
պէտք է տալ այս եղանակ իրողու-
թեան, այդ չեմ գիտեր. բայց ես
յստահ եմ որ եթէ 20 Գիւրդ Կանայք
20 Հնդիկ (Ամերիկայի) կանանց հետ
մէկ սենեկի մէջ դրուին և ամենն ալ
միեւնոյն հաղ ուսանէրը կրեն, ոչ-
երկու կարգի ժողովուրդաց մեծն ըն-
տանութիւն ունեցողներուն համար
իսկ խիստ դժուար է թէ ոչ անհնար՝
պիտի լինի ըսել թէ այդ կանանց մէ-
ջն ոչ քիչ Գիւրդականներն են և ոչ
Միսիոնարութեան, Ասիկայ զատ, Գիւրդ-
դերն (Ամերիկայի) Հնդկաց պէս են
սովորութեամբ և հանդամանօք. Կ'ա-
տեն ձեւակերտ աշխատութիւնը.
Նենդամիտ են, իրենց խօսքն յարդել
չեն գիտեր. Հնդկաց պէս՝ շատ կը
սիրեն երկրին մէջ ծայրէն միւս ծայ-
րը թափառել. Նաև, անոնց պէս
խիստ դանդաղ կրնան վարձեցնել
զերենք կանոնաւորապէս կարգաւ
կառավարութեան մը գրութեան և
արդիւնքներուն կրնայ ըստ ի թէ բա-
ղաւ կէս-վայրենի ժողովուրդ մին-
չև աստիճան մը նմանութիւն անիւն
իրարու: Ճշմարիտ է այս, բայց հա-
րադատ Գրդաց և Հիւսիսային Ամե-
րիկայի հարադատ Հնդկաց միջև դըւ-
նուող նմանութիւնն այդ սովորական
ճշմարտութիւնն աւելի վեր բան մ'է:
Ազգաբանութիւնն ուսումնասիրող այս
ակնարկութեան խորն երթալու հե-
տաքրքրութիւնը կրնան ունենալ.
Առ այժմ մեր նպատակին համար ա-
ւելի կարևոր է այսօրուան Գրդաց
հանդամանքներն ու սովորութիւնները
քննել. Գիւրդական երեւոյթով Գիւրդ-
դերը մարդոց հասակին միջին գիւ-
քէն աւելի վար են քան թէ վեր:
Միսիոնարական խիստ սեւ մագեր և
կրտսեր սեւ աչքեր ունին: Անոնց հա-
ղուսան և եղանակները վերջին ծայր
կոչաւ են, և անոնց գտակին այլան-
գակ գիւրդն ու ձեն այս ցեղին
յատկութիւններէն մին է և բարոյա-
պէս նոքա վեր են գեղծ Օսմանցի
թուրքերէն. կրթութեան կողմանէ
խիստ յետեւալ վիճակի մէջ են.
Հաւանականաբար անոնց մէջ տասն
հազարէն մարդ մը կարդալ չը խաբւ-
Ոչ գիւրդ ունին, ոչ ալ գալղոց, և եր-
կուքին ալ անտարբեր կը լինին. կը-
րծելու անտաճապէս խալամ են, բայց
կրծքին արդեւքներն ու սեղմումնե-
րը խիստ լիկնալ կ'երկար ազդեցու-
թիւն ունին իրենց վրայ, և միւս կող-
մէն ընդհանրապէս ստորին լիջնամի-
նի խալամ՝ Թուրքաց, Գիւրդ-ք խիստ քիչ

[illegible]